

PRVA KRANJSKA TVORNICA POKALIC IN SODAVICE

Sodavičar Lovro Rogelj

Zadnjih petdeset let smo na Vrhnškem priča prenehanju delovanja več vrsti obrtnikov: sedlar, kolar, kovač, vrvar, mlinar, urar, brivec, sodar in tudi sifonar. Vzrok za to je enostaven, ni bilo dovolj dela za preživetje. Redki se jih še spominjamo, mlajši pa že skoraj ne vedo več zanje.

Eden takih je bil tudi izdelovalec sifona – Lovro Rogelj. Na Vrhniki je deloval že proti koncu 19. stoletja in vso prvo polovico 20. stoletja. Lovrenc Rogelj je bil rojen 24. avgusta 1871 v Dolenji Brezovici 9 pri Preserju, staršem Ivani Verbec (Verbič) in Štefanu Roglju, kmetu.

Z izdelovanjem sodavice je pričel leta 1889 v hiši Vrhnika št. 213. Pred tem je potekala v tej stavbi obrtna usnjarska dejavnost, od Lovrenca Kržeta jo je Rogelj odkupil leta 1900.

Že kot uspešen obrtnik se je 9. junija 1901 še oženil. 17-letna nevesta Ljudmila Polanšek, rojena 30. avgusta 1883 na Vrhniki št. 176, se je po poroki preselila k njemu na Vas, v hišo ob potoku Bela. Rodilo se jima

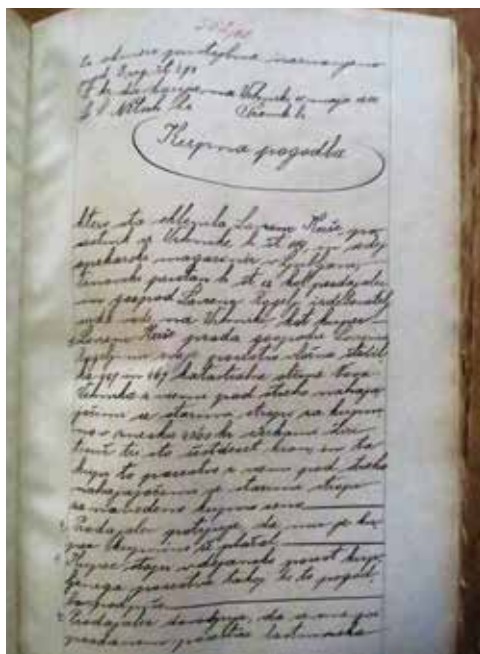
je pet otrok: Alojzij (17. junij 1902–29. avgust 1902), Miroslav (Friderik) (29. oktober 1903–30. junij 1904), Lovro (Milan) (20. avgust 1905–2. april 1972, Ljubljana), Ljudmila (Dragica), poročena z Ivanom Sabo (9. oktober 1907–8. november 1975, Radeče) in Pavla (25. junij 1916–14. oktober 2010, Vrhnika). Pavla je bila učiteljica, poročena s sodnikom Božidarjem Verbičem (4. november 1912–14. avgust 1991, Ljubljana).¹

V rojstnih in matičnih knjigah je pri zabeležkah o rojstvu otrok vpisan kot: izdelovalec soda vode, sodavičar, sifonar in tovarničar, v seznamu odbornikov Družbe sv. Cirila in Metoda 1885–1918 pa kot posestnik in sodavičar; odbornik je bil med letoma 1909 in 1918.²

Ob pričetku proizvodnje pokalice, sodavice in malinovca si je moral priskrbeti najprej svoje steklenice; v svetlo prozorno steklo je dal vtisniti svoj naslov.

¹ Matične knjige Vrhnika, Ljubljana, Preserje.

² Andrej Vovko: Odborniki in članstvo podružnic Družbe sv. Cirila in Metoda 1885–1918, svetovni splet.

Kupna pogodba med Lovrencem Kržetom in Lovrencem Rogljem, sklenjena maja 1900.
Vir: Zemljiška knjiga Vrhnika, foto: Polona Verbič.

Za odmero pristojbine naznanjeno pod Breg št. 273
C kr Davkarija na Vrhniki 11. maja 1900
L. S. Nitsch l. r Premk l. r

Kupna pogodba

ktero sta sklenila Lovrenc Kerže, posestnik iz Vrhnike h. št. 104, in sedež opekarski magaciner v Ljubljani, Trnovski pristan h. št. 12 kot prodajalec in gospod Lovrenc Rogelj, izdelovatelj soda vode na Vrhniki kot kupec

1. Lovrenc Kerže proda gospodu Lovrencu Rogelj-nu svoje posestvo vložna številka 447 in 467 katastralne občine Nova Vrhnika z vsemi pod streho nahajajočimi se starimi stropi za kupnino v znesku 4360 kr s črkami štiri tisoč tri sto šestdeset kron, in ta kupi to posestvo z vsemi pod streho nahajajočimi se starimi stropi za navedeno kupno ceno
2. Prodajalec potrjuje, da mu je kupec kupnino že plačal
3. Kupec stopi v dejansko posest kupljenega posestva takoj, ko to pogodbo podpiše
4. Prodajalec dovoljuje, da se sme pri prodanem posestvu lastninska pravica za kupca vknjižiti
5. Obe stranki se odrečeta pravnemu pomočku to pogodbo zaradi prikratbe čez polovico prave vrednosti prodanega oziroma kupljenega posestva razdreti

Na Vrhniki, dne 3. maja 1900
Lorenc Krže l. r
Lovro Rogelj l. r

Posl. št. 12 293

Lovrenc Kerže, posestnik iz Vrhnike, h. št. 104, in sedež opekarski magaciner; Trnovski pristan h. št. 12, meni osebno znan, je to kupno pogodbo pred mano podpisal

Na Vrhniki, dne tretjega maja tisoč devet sto
Pristojbina 1 kr, 20 h

L. S. Komotar, c. kr notar l. r.

Sifon steklenica mala (na sredini) je visoka z ventilom vred 27 cm, premera 8,5 cm, volumna 0,5 l in teška 1,13 kg. Reliefni napis na steklenici LOVRO ROGELJ VRHNIKA, isti napis vgraviran na kovinskem ventilu. Last in foto: Janez Žitko.

Steklenica za pokalico (krahrl, krahrlle ...) ³ je visoka 20 cm, premera 7,8 cm, volumna 0,35 l, 0,45 kg teška. V steklo vtisnjen napis: LOVRO ROGELJ VRHNIKA. Polnjenje v nenavadno oblikovano steklenico z zamaškom – stekleno kroglico v notranjosti, je potekalo po posebnem postopku. Foto: Janez Žitko, last: MDV.

Sifon steklenica velika je brez ventila visoka 30 cm, premera 12,8 cm, volumna 2 l in teška 2,15 kg. Napis na steklenici je jedkan: ROGELJ VRHNIKA. Foto: Janez Žitko, last: MDV.

Za svojo dejavnost so Rogljevi odkupovali maline ter jih dalje predelovali v malinovec. Jeklenke s CO₂ so naročali na Reki. Poleti so zaposlovali do 6 delavcev, pozimi manj.

Viktor Poljanšek (p. d. Sifonarjev Viktor) ni bil sorodnik družine, pač pa delavec, ki je Rogljeve pijače s konjsko vprego razvažal po gostilnah v širši okolici Vrhnike, pa tudi dlje, na Brezje, v Lesce ...

³ Predhodnice današnjih gaziranih brezalkoholnih pijač s sadnim okusom segajo v 19. stoletje. Značilno obliko steklenice za kraherle ali pokalico so izumili leta 1865. Ima preščiipnjen trup na prehodu v vrat steklenice, stekleno kroglico in gumijasto tesnilo na vrhu steklenice. Ob polnjenju je ogljikov dioksid potisnil kroglico do tesnila. Svoje ime je steklenica tako v nemškem (Kracherl) kot slovenskem jeziku dobila ravno po značilnem zvoku – poku, ki je nastal, ko si to kroglico s prstom potisnil navzdol. Vir: I. K.: Moretova steklenica za pokalico ali kraherle, Dolenjski list, 25. 7. 2019.

Steklenica za malinovec (šabesa) z vzvodnim mehanizmom za zapiranje porcelanastega zamaška je visoka 23,5 cm, premera 6,2 cm, volumna 0,3 l, težka je 0,4 kg. Na dnu steklenice je odtis 180/4, na obodu pa reliefni trakast napis: L. ROGELJ. VRHNIKA, na porcelanastem pokrovčku pa isti napis vtisnjen krožno, v rdeči barvi. Last in foto: Janez Žitko.

Prva kranjska tvornica pokalic in sodavice. Zaloga jamstveno pristnega malinovca. L. Rogelj, Vrhnika. Reklamni plakat Rogelj, 19,5/35,5 cm. Last: Gostilna Turšič.

Oglas iz Podkuranskega vestnika (II. zvezek, str. 21, 1924) obljublja v Gostilni v Rokodelskem domu tudi Rogljevo pokalico. Last: Janez Žitko.

Slika sodavičarske delavnice z opremo na ročni pogon, 1914. V sredini slike je Ljudmila Rogelj.
Last: Božo Verbič.

Pogled na potok Belo pred drugo svetovno vojno, na desni Rogljeva hiša.
Last: družina Kobler.

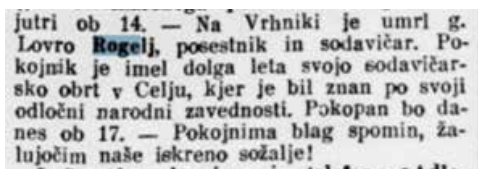
Rogljeva hiša z zahodne strani nekoč ...
Last: Marija Habič.

»Pri Tičku« je imel Rogelj skladišče, od stare stavbe, v kateri je živel zadnjič skupaj družina Ivana Cankarja, pa je ostal le del zidu na jugovzhodni strani. Vir: France Dobrovoljc: Cankarjev album, 1972.

Pogled na Rogljevo hišo z garažo danes.
Foto: Janez Žitko.

Osmrtnica Lovrenca Roglja. Vir: Polona Verbič.

V sodavičarski delavnici je bila prva oprema na ročni pogon. Med prvo svetovno vojno so bile v njej zaposlene le ženske. Pozneje, po letu 1924, so prešli na električni pogon, sifon in malinovec pa so pričeli razvažati s kamioni. Za tovarno sodavice je bila hiša »Pri Tičku«, Ob potoku št. 5. Tu so konec leta 1896 našli zadnji skupni dom Cankarjevi in prav v tej hiši sta v dveh zaporednih dneh umrli Ivanova stara mati Marija (22. septembra 1897) in mati Neža (23. septembra 1897). Hišo so med prvo svetovno vojno porušili, zgradili enonadstropno skladišče, danes pa so tu garaže.⁴

Lovro Rogelj je umrl 16. septembra 1937 na Vrhniki. Po njegovi smrti je do leta 1951 skrbela za proizvodnjo pijač njegova žena Ljudmila, ki je umrla 22. maja 1952 v Radečah pri hčerki Dragici. Pavla Rogelj je leta 1958 hišo in gospodarsko poslopje prodala Mariji Brilej z otroki.⁵

⁴ F. Dobrovoljc: Cankarjev a., 1972, str. 61 in 258.

⁵ Informatorja: Božo Verbič – sin Pavle Rogelj in Polona Verbič.